Alexandru Dârul

VARIETATEA DE OPOZIȚII „ACOPERITE” DE ANTITEZA NEGAȚIE-AFIRMAȚIE

Prin tradiție s-a stabilit că prin mijlocirea negației se exprimă un singur tip de opoziție – negativ-afirmativ. Mai mult, se obișnuiește a relata că prin mijlocirea operatorului negativității se descriu enunțurile negative „izolat” de cele asertive.

Faptul că studierea opoziției negativ-asertive (în continuare – ONA) se reduce în fond la examinarea contraargumentului opozitiv marcat ce conține componența sa un marcher negator s-ar explica și prin faptul că în lucrările de filosofie, psihologie, logică… se obișnuiește a utiliza numai termenul *negație* și acela doar cu sens de „contradictorietate”.

De altfel afirmația din filosofie cum că în ONA prin contraelementul negativ se exprimă contrarietatea (противоположность) nu e chiar adevărat. O mărturisesc și unele forme negative la imperativ care pot avea și echivalente asertive. Compară, de exemplu: *Nu striga/ – nu țipa! – Vorbește normal. Nu scânci! – Taci! Nu te opri. – Continuă. Nu există. – Lipsește.*

În legătură cu aceasta apare în filosofie și logică problema așa-numitelor acte negative, problemă luată în discuție și de Gheorghe Ștefanov, ceea ce face să se pună problema dată în corelare, după opinia autorului acestui mod de tratare, cu noțiunile de „lipsă”, „omitere”, „evitare”, „retenție”, „reținere” etc. În urma examinării unor pilde dintr-o limbă naturală care, după opinia autorului, ar părea că îndreptățesc legitimitatea unui astfel de mod de tratare a aspectului semantic al elementului opozitiv negativ din opoziția negație-afirmație, autorul ajunge la concluzia de a supune îndoielii încercarea de a lua în discuție problema dată.

Autorul nu exclude însă o altă modalitate de a interpreta lucrurile. Și, de bună seamă, pare că ar fi necesar să se facă distincție dintre conținutul unei acțiuni – a unui eveniment sau a unei stări de lucruri – și descrierea acestui conținut – a expresiei lingvistice.

Cu toate că s-au întreprins mai multe încercări de a defini așa-numitele acte negative, ceea ce sub aspectul limbii ar însemna enunțuri prin care s-ar exprima „acțiuni negative”, acestea nu s-au încununat de succes. Și aceasta cu toată importanța pe care o îndeplinește în limbă opoziția negativ-afirmativă. De altfel, Gheorghe Ștefanov consideră că în ce privește limba naturală aici s-ar putea vorbi despre „acțiune opozitivă” [Ștefanov, p. 9].

Referindu-se la locuțiunea terminologică *acte negative*, Gheorghe Ștefanov în lucrarea menționată ține să relateze că în lucrările filosofice aceasta este mai des utilizată cu sensul „lipsă”, „omitere”, „evitare”, „reținere”, „dezaprobare”. De altfel, aceste numeroase denumiri-titluri (și acestea nici pe departe epuizabile) prin care sunt notate

BDD-A6693 © 2013 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:14 UTC)

aşa-numitele acte negative (opoziţiile exprimate prin ONA) se explică prin faptul că opoziţia contrarie şi/sau contradictorie, adică sensul acesteia, va depinde de semnificaţia asertivă a fondului împreună cu care se şi formează cuplul ONA.

Or, se ştie că opoziţiile constituie esenţa structurii limbii, fapt menţionat în mai multe rânduri de F. de Saussure. Anume pe opoziţia negativ-afirmativă într-un fel sau altul se sprijină orice opoziţie. Astfel că opoziţia negativ-asertivă, manifestându-se la toate nivelele limbii, intră în corelare cu multiplele şi variatele categorii gramaticale.

De altfel, urmează să fie subliniat faptul că opoziţiile contradictorii nu există între subiect şi predicat, în parte, ci în structura judecăţii (sau a formei de tip judicativ): „judecata ca atare, după cum subliniază Georgescu, este posibilă numai întrucât apare contradicţia între subiectul ca identic cu sine şi subiectul ca diferit de sine, contradicţie ce apare numai prin punerea predicatului ca esenţă a subiectului" [Georgescu, p. 220].

Dar corelarea dintre subiect şi predicat (agent şi acţiune) se înscrie printre cele două modalităţi de bază de actualizare – nominativă şi comunicativă – privind realizarea prin mijloace de limbă a principiului combinării. Cea mai simplă determinare, bazată pe principiul combinării, fundamentat pe corelarea a două substantive ce numesc două obiecte, în parte, la nivel denominativ, este cea apozitivă (d.e., *inginerul Vasile, Popa Oşlobanu, bunica Nastasia*). Dar aceste raporturi determinative, spre deosebire de altele, nu pot avea relaţii opozitive negative. De exemplu, nu se spune **inginerul nu (ne-) Vasile; *Popa nu (ne-) Oşlobanu; *bunica nu (ne-) Nastasia.* Deşi aceste opoziţii apar la îmbinări denominative determinative, construite cu adjective (a se compara: *apă* (gazată / *carbonizată / necarbonizată; lege constituţională / neconstituţională; supă gustoasă / negustoasă*).

Or, îmbinările mai sus înşirate, bazate pe relaţii apozitive, admit o asemenea opoziţie la nivelul enunţiativ-comunicativ, aici ca element relaţional apărând verbul copulativ (a se compara: *Vasile este inginer. – Vasile nu este inginer; Oşlobanu este popă. – Oşlobanu nu este popă; Nastasia este bunică. – Nastasia nu este bunică*). E vorba de relaţia de existenţialitate, care este prezentă în tot felul de îmbinări, fapt menţionat de Susov (Сусов, p. 59). De asemenea şi despre *descripţie* ca mod de actualizare (idem, p. 108 şi urm.), la care se adaugă actualizarea *determinantă*, considerată complexă, şi acestea pe fundalul actualizării neutre (ibidem).

Drept caracteristică (actualizare) atributivă un loc deosebit printre structurile actualizatoare, care pot admite ONA, poate servi de asemenea raportul de apartenenţă, acesta fiind reprezentat printr-un nume – substantiv la genitiv sau printr-un adjectiv pronominal, posesiv (d.e., *Grebla lui Ion, Grebla mea, Grebla vecinului, Grebla popei – Grebla este a lui Ion / a mea / a vecinului / a popei*)… Şi în situaţiile date numai structurile predicative pot corela cu structurile negative respective (a se comp.: *Grebla nu este a lui Ion; Grebla nu este a mea; Grebla nu e a vecinului; Grebla nu-i a popei*). Faptul acesta determină starea de lucruri din gramatica tradiţională, conform căreia la determinative sunt trecute doar structurile asertive. Fără să ignorăm modalitatea de tratare tradiţională, în articolul de faţă se va insista asupra necesităţii de a susţine concepţia conform căreia actualizarea este un fenomen mult mai cuprinzător decât s-a stabilit prin tradiţie.

BDD-A6693 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:14 UTC)

Există şi îmbinări nominale a căror actualizare se manifestă numai sub aspectul asertiv (pozitiv). E cazul de grupări de tipul: ***o*** *casă, cas**a**, casa **ta**, casa **a doua**, casa **de dincolo**, casa **din deal**, casă **nouă**, casă **înaltă**, casa **lui Ion***. Deşi în unele limbi, ca în (limba) rusă, de exemplu, unele din acestea ar părea că dispun şi de aspecte negative (a se compara: *не твой дом; не второй дом; не новый дом; невысокий дом; не Ванин дом*). Lucrurile se explică prin faptul că verbul copulativ, verbul cu semnificaţie de existenţă, n-are forme speciale la indicativ prezent. Aceasta se observă uşor, comparând prezentul cu trecutul (cf., *не твой дом – дом был не твой; не второй дом – не был вторым домом, не новый дом – дом не был новым; не высокий дом – дом был невысоким*).

Tipurile de determinări actualizatoare, fiind destul de variate şi diverse în aspectul lor asertiv, fac să se deosebească respectiv şi multiple actualizatoare negative. Totodată, pare necesar a se sublinia că drept actualizatori speciali, neutri sub aspectul semnificaţiei determinante, se deosebeşte grupa determinanţilor ca integratori ai numelui în text (GALR, Сусов) care sunt lipsiţi de funcţie atributivă atât sub aspect asertiv, cât şi negativ.

Deci între determinanţii actualizatori propriu-zişi şi determinanţii actualizatori atributivi şi dinamici atât sub aspect asertiv, cât şi negativ, ar părea că există deosebiri vădite, totuşi uneori această deosebire nu este chiar atât de pronunţată. În parte, sunt trecute la determinanţi propriu-zişi determinările cantitative, demonstrative etc. într-o serie de lucrări, printre care şi GALR, Сусов ş.a.

Astfel că atunci când se vorbeşte despre actualizare, atât sub aspect asertiv, cât şi negativ, urmează să se insiste asupra faptului că aceasta are loc atât la nivelul denominării (unui substantiv-obiect i se atribuie [/ „i se descoperă”] o trăsătură imanentă, asertivă şi (/sau) negativă, cât şi la nivel comunicativ-sintactic (subiectul se prezintă drept denumire a obiectului, iar predicatul – drept caracteristică (asertivă sau negativă) dinamică a acestui obiect (a se vedea, în parte, Сусов, p. 56).

Totodată actualizarea poate fi privită şi din perspectiva aplicării remei la temă, modalitate de tratare utilizată de Moskal’skaia. Modalitatea aceasta nu este însă acceptată de Susov.

De fapt, Susov, la enunţurile de tipul: *Pălăria e a lui Ion; Cartea e a mea; Vinul este din Georgia; Verigheta e de aur* etc., mai adăugând structuri de tipul: *Leipzig este un oraş mare. Vasile este docent. Ion este turc*., încearcă totodată să întrevadă între ele şi unele deosebiri (ibid., p. 62). Deosebirile, după opinia autorului, vin să se suprapună unor structuri relaţionale comune. Or, deosebirile dintre tipurile de structuri asertive menţionate le avem şi în structurile negative ale acestora. A se compara: *Verigheta nu e de aur. – Vasile nu este docent; Vinul nu este din Georgia. – Leipzig nu este oraş mare; Pălăria nu e a lui Ion. – Ion nu e turc.*

Lucrurile se prezintă mult mai complicat în situaţiile când verbul este polivalent. (Despre alte tipuri de raporturi în situaţii când structurile se construiesc cu verbul predicat polivalent a se vedea: Сусов, p. 64-65).

De altfel, despre modul de actualizare a numelui ne dăm mai bine seama în îmbinarea (în grupul) de cuvinte, după cum s-a menţionat *supra*, deşi în GALR se relatează

BDD-A6693 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:14 UTC)

că determinantele asertive şi negative sunt elementele prin care numele este integrator al numelui substantiv în enunţ. Pur şi simplu, urmează a se insista asupra faptului că în îmbinare se face mai bine simţit (actul) procesul de actualizare, determinantul, prezentându-se fie sub aspect asertiv, fie negativ.

Există o deosebire vădită între îmbinările substantivale şi celelalte grupuri, întrucât cele substantivale cer o determinare atributivă, pe când celelalte – o determinare completivă.

E şi natural că vor apărea nuanţe semantice diverse ce se vor obţine în structurile, negativ marcate, interogative, prohibitive, deziderative, exclamative etc. şi aceasta pe fundalul opozitiv al structurilor negativ-asertive cu verbul predicat la indicativ. Or, este necesar ca acestea, la rândul său, să fie corelate cu astfel de categorii adiacente ca modalitatea, intonaţia, timpul, accentul, comparaţia etc. În parte, dacă se vor compara două obiecte din perspectiva înălţimii, de ex., doi munţi, se va constata că aceasta se poate face din două perspective: printr-un determinant asertiv sau prin negativ. A se compara: *Muntele A este mai înalt decât muntele B,* sau: *Muntele B nu este mai înalt decât muntele A*. De altfel, faptul că această opoziţie poate fi redată şi prin intermediul altor mijloace decât indicele demarcativ al negaţiei, fapt ce, în cele din urmă, face ca la mijloacele de exprimare a opoziţiei negative să fie trecute şi o serie de alte elemente lexicale. Chiar în pilda citată se consideră că am avea elemente negative ca, de exemplu: *Muntele B este mai puţin înalt decât muntele A*.

S-a relatat *supra* că printre verbele prin care se exprimă raporturi, inclusiv raporturi negative, un loc deosebit ocupă verbul copulativ *a fi* a cărui semnificaţie „existenţă" se conţine în orice verb. Şi totuşi, se întâlnesc unele enunţuri compuse a căror transformare în negative pare a fi irealizabilă. De exemplu, enunţul: *Moşneagul a cules poama din care a făcut vin pe care la ţinut trei ani într-un butoi de stejar pe care l-a dăruit rudelor care-l beau la zile mari*, pare a nu se lăsa transformat într-un enunţ negativ. A se compara: **Moşneagul n-a cules poama din care n-a făcut vin pe care nu l-a ţinut trei ani într-un butoi de stejar pe care nu l-a dăruit rudelor care nu-l beau de zile mari.* În general, urmează a se menţiona că pe măsură ce se extind complinirile extensiv-explicative ale enunţului, cu atât mai dificilă se face posibilitatea transformării enunţului respectiv din enunţ asertiv în enunţ negativ. De altfel acelaşi lucru se poate spune şi despre posibilitatea de transformare a unor enunţuri negative în asertive. A se compara: *Nu spera şi nu ai teamă. – * Speră şi ai teamă*.

De altfel I. Susov vorbeşte despre partea periferică a enunţului reprezentată, în parte, prin poziţia atributelor care sunt slab legate cu raporturile, inclusiv am spune, şi raporturile negative dintre temă şi remă. Atributele acestea prin poziţia periferică, după opinia autorului, pot fi uşor omise fără se „deformeze" structura propoziţiei. Or, acestea, în cazurile date după convingerea autorului nu vor face parte din determinarea raportuală [Сусов, p. 68]. Deşi şi aici vom avea situaţii când prezenţa atributului va fi necesară pentru determinarea raportuală (de exemplu: *Nu beţi apă crudă!*).

Actualizarea raportuală se află în corelare nemijlocită cu subordonarea dintre cuvintele autosemantice, căci actualizarea implică în mod obligator o determinare, iar aceasta implică în mod obligator un atribut, un verb-predicat, o complinire-extensiune.

BDD-A6693 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:14 UTC)

Ceea ce urmează să fie subliniat este faptul că tipul de dependență-opoziție depinde de o serie întreagă de factori de diverse ordine. De exemplu, ONA va fi de un tip în situația textuală când verbul se află la prezent indicativ, de alt tip când se va afla la unul din timpurile trecute indicativ, la un al treilea când se va folosi pe lângă același verb la imperativ etc. A se compara: *El nu este. – El nu era. – El n-a fost. – Dacă n-ai fi fost. – De nu erai tu* etc.

Opoziția depinde de asemenea de caracterul clasei semantice a verbului. A se compara: *Şeful nu era; Muncitorii nu primise leafa; Nu țipați; Copilul nu doarme; Toți erau nemulțumiți; Nimeni nu era (mulțumit) liniştit; Nu călcați iarba! Zarzării n-au înflorit încă*. De altfel unele structuri negative presupun în mod obligatoriu unele compliniri, ca d.e., ***Încă*** *n-au înverzit copacii.* De fapt, nuanțele negativ-contrastive sunt determinate, în fond, de semnificația elementului opozitiv asertiv. Aceasta se poate uşor observa comparând sinonimele prin care sunt denumite modalitățile de opoziție contrastivă. În parte, dacă ne vom referi la noțiunea de „prohibiție", vom stabili că una din semnificațiile de bază aici este noțiunea de „interzicere" – redată printr-o formă verbală negativă imperativă: *Nu striga! Nu vă înghesuiți! Nu călcați iarba!*

Astfel că prin substantive-noțiuni, în mod generalizator se redau astfel de noțiuni ca: *prohibiție, oprire, refuzare, renunțare, reprobațiune, repulsie, obiectare, suprimare, interzicere* ş.a.

Cât despre sinonimele noțiunii de „negație" (/„negare") prin care am putea încerca să demonstrăm caracterul variat al tipurilor de opoziții negativ-asertive, acestea diferă între ele în conformitate cu tipul categorial al cuvântului însoțit de operatorul negativității. A se compara: ***Nu*** *e* ***posibil****; acțiune* ***imposibilă; nonposibilitate*** *...*

Dar această diferență se poate obține şi în cadrul aceleiaşi clase categoriale. În parte, prin diverse verbe la modul imperativ negativ se redau diferite semnificații privind reprobarea, refractarea, respingerea etc. se exprimă neacceptarea de către unul din conlocutori de a i se satisface o cerință, o doleanță, o propunere (la forma asertivă prin verbele respective fără operator negativ se exprimă o cerință, o doleanță, un deziderat, o solicitare). De exemplu, la rugămintea unui participant al dialogului – *Dați-mi şi mie nişte banane* – conlocutorul poate răspunde printr-un refuz: *– Nu-ți dau pentru că n-am nici eu* (/*pentru că n-am decât trei/ pentru că am numai trei*).

De exemplu, drept răspuns la o anumită propunere, în parte la o adunare a unei colectivități, se ia hotărârea de a nu aproba recomandarea respectivă: *Hotărârea propusă de conducere n-a fost acceptată* (a fost respinsă) *de adunare.* Or, bunăoară, prin verbul *a reține* poate fi redat sensul ce se conține într-o expresie verbală negativă de tipul: *Muncitorilor li s-a reținut (nu li s-a plătit) leafa.*

Prin construcția cu verbul *a interzice* se redă semnificația exprimată prin construcția verbală negativă *a permite, a da voie (cuiva)*, ca în enunțul: *Copiilor nu li s-a dat voie (/nu li s-a permis) [li s-a interzis] să se scalde în râu.*

Există însă situații textuale când printr-o construcție negativă se exprimă o nuanță care este caracteristică unei subclase de unități lexicale ale aceleiaşi clase categoriale, destul de extinse. E vorba, în parte, de participiile verbelor, de obicei tranzitive la forma negativă. În asemenea cazuri marcherul negativ este prezentat prin operator-afix, ca de exemplu: *cal* ***ne****potcovit*, *uşă* ***ne****vopsită, infractor* ***ne****pedepsit, cântăreț* ***ne****apreciat,*

BDD-A6693 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:14 UTC)

popă ***ne****tuns, câmp* ***ne****arat, vin* ***ne****fermentat* etc. Prin asemenea determinante obiectului i se atribuie o caracteristică drept rezultat al faptului că acesta n-a suportat acțiunea numită de verbul prezentat prin participiul respectiv. În parte, în îmbinarea *uşă nevopsită* substantivul-obiect *uşă* este caracterizat prin determinantul *nevopsită* drept rezultat al faptului că obiectul *uşă* n-a fost vopsit; cântărețul din grupul *cântăreț neapreciat* este considerat drept neprețuit din motiv că activitatea sa de interpret muzical a fost trecută cu tăcerea de critica muzicală.

Asemănătoare cu acestea sunt adjectivele cu afix negativ. E vorba de determinantele de tipul: *neştiutor, nevertebrat, neştirbit, nereuşit, nenorocos, neomenesc, nelimitat, neîndoielnic, neplăcut, neînfricoşat, neîntrerupt* etc. Drept marcher al negativității în asemenea situații poate apărea de asemenea afixul sinonim *in-* cu variantele sale: *irațional, imortal, ireal, imobil, ireversibil, ireparabil, inorganic, imposibil* etc. Acestea, ca şi multe altele, se conțin în anexele la lucrarea lui Constantin Dominte [p. 199-232].

Ele se află în raporturi opozitive antonimice, dat fiind că prin cuplurile contrastive (*neomenesc – omenesc, neplăcut – plăcut, imobil – mobil, irațional – rațional*) se epuizează paradigma semantică internă a unei anumite caracteristici, aceasta fiind numită de un substantiv format de la elementul opozitiv asertiv al cuplului opozitiv; de exemplu, se afirmă că prin cuplul opozitiv *irațional – rațional* se epuizează caracteristica semantică din perspectivele *raționalității.* E vorba, de fapt, de opozițiile contrarii: în parte, prin cuplul antonimic *neorganic – organic* se epuizează (sub aspectul înțelegerii limbii naturale) paradigma determinanților prin care se prezintă obiectele din lumea ambiantă din perspectiva caracteristicii organice, căci lucrurile din lumea ce ne înconjoară pot fi sau organice sau neorganice.

Or, nu formează perechi opozitive cu ajutorul marcherului negativității acele determinante care intră drept componente ale cuplurilor antonimice eteroradicale. Astfel, nu se spune **neurât – urât, *nemare – mare* dat fiind că există perechile: *urât – frumos; mare – mic.* Este adevărat că acestea pot forma perechi opozitive ocazionale cu ***ne-***, dar ele nu constituie cupluri antonimice. E vorba de determinante incidentale de tipul: *neducător, necolor, nemare, nemort, nemândru, nerău, neromanic, neromânesc, netot, neunde, netare* (a se vedea Constantin Dominte „Anexe” la lucrarea citată). Sau de determinante exprimate prin adjective cu prefix negativ în îmbinări nomi-native de tipul: *caracter neromanic, cer nealbastru, oaie nețigaie, obicei nemoldovenesc* (a se vedea Дырул, p. 171-172).

Spre deosebire de perechile negativ-asertive cu caracter antonimic, fiind vorba de relații contrarii, determinantele de tipul *neromanic, nealbastru, nețigaie, nemoldovenesc* nu au drept echivalente anumite antonime ale acestora. Drept echivalent al determinantului *neromanic*, de exemplu, poate fi şi *germanic*, şi *slavon*, şi *rus*, şi *celtic*, şi *ugrofin* etc., etc. Avem aici o situație asemănătoare situațiilor textuale cu (formele) structurile predicativ-verbale însoțite de operatorul negativ. Avem în vedere, în parte, enunțurile de tipul *Ion nu citeşte* prin care se exclude doar că Ion ar citi: prin aceasta neexcluzându-se că persoana în cauză ar realiza orice altă acțiune *Ion cugetă/ cântă/ dansează* etc. sau pur şi simplu ar şedea fără să facă ceva. Se înțelege că situația textuală ar putea sugera o anumită idee, privind un anumit sens. De exemplu, enunțul imperativ

BDD-A6693 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:14 UTC)

ar putea sugera o anumită idee, privind un anumit sens. De exemplu, enunțul imperativ negativ *Nu plânge!* echivalează ca sens cu enunțurile asertive: *Taci! Liniște-te.* Sau, de exemplu, enunțul *Nu mai este zăpadă* în anumite situații textuale poate să echivaleze cu enunțul asertiv: *Zăpada s-a evaporat/ a dispărut/ s-a topit.*

Pare a fi importantă utilizarea complinirilor-extensiuni (de fapt, cu ajutorul lor se şi formează situația textuală respectivă), despre acestea vorbesc şi varietățile privind tipurile de clasificări pe care le propun unii cercetători. În genere, atrage atenție asupra sa bogăția de mijloace privind exprimarea negației, aici unii autori incluzând şi mijloacele de exprimare a diverselor opoziții paradigmatice ale categoriilor gramaticale adiacente cu care opoziția negativității corelează în diverse situații textuale. E vorba de modalitate, grade de comparație, semnificație orientativă a propoziției, intonație, temporalitate, cantitativitate, personalitate, semnificație categorială etc.

În parte, Barbu Berceanu, motivând modul de descriere a negației în corelație nemijlocită cu diversele categorii gramaticale prin faptul că a urmărit drept scop prezentarea categoriei logico-lingvistice a sistemului negațiilor în limba română, ține să sublinieze că „omul a avut întâi conştiința de logic, de adevărat, de real, de cunoscut, de realizat, de construit etc., fără care nu putea identifica – deşi preexistau sau ar fi putut preexista – absurdul, falsul, irealul, necunoscutul, nerealizatul, neconstruitul etc.” [Berceanu, p. 13].

Referindu-se la definiția negației din *Enciclopedia filosofică* (vol. III) conform căreia negația este „act al gândirii, opus afirmației care uneşte doi termeni în raport de excludere”, Barbu Berceanu, face trimitere la Lucia Wald, care consideră că „trăsătura semantică distinctivă a negației conferă noțiunii o nuanță de concretizare sau de individualizare ca efect al faptului că negarea, contestarea sau opoziția se pot manifesta prin modalități şi procedee diferite” [Lucia Wald, p. 173, apud Berceanu, p. 18].

Referindu-se la noțiunile opozabile (opozitive) ca, de exemplu, *adevărat* şi *fals*, *verosimil* şi *neverosimil*, *probabil* şi *improbabil*, toate acestea corelându-se cu opoziția *negație – afirmație*, B. Berceanu ține să sublinieze că „distanța dintre *adevărat* şi *fals* e, desigur mai mare decât aceea dintre *verosimil* şi *neverosimil* sau dintre *probabil* şi *improbabil*” [Berceanu, p. 19].

Printre altele, ceea ce urmează a se sublinia este faptul că ONA se manifestă la toate nivelele limbii variind de la un caz la altul, modificându-şi tipul de opoziție. În scopul diferențierii acestora (a opozițiilor) variază şi marcherul lor de manifestare. De exemplu, un verb opozitiv flectiv are drept indice demarcabil al opoziției negative particula-adverb „*nu*”, pe când un adjectiv sau un participiu – particula-afix sau afixoid „*ne-/ in-/ contra-/ anti-*”, iar un substantiv – prepoziția „*fără*” (a se compara: *Copilul* ***nu doarme****; Copil* ***nedezmierdat****; Mireasă* ***fără zestre****; Mireasă care* ***n-are zestre****; Copil ce* ***nu-i dezmierdat*** etc. Mai mult, în funcție de înțelesul cuvântului subordonat cu aceeaşi semnificație categorială în structuri opozitiv-negative pot avea valori opozitive diverse (a se compara: *copil neastâmpărat – cer nealbastru*). De altfel, după cum se relatează în lucrările reprezentanților sintaxei semantice în parte (a se vedea M. Nikitin), esențele limbii reflectate de conştiința omului şi reprezentate prin vocabularul limbii

BDD-A6693 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:14 UTC)

naturale constau din două clase (categorii) de bază care se determină una prin alta. E vorba, pe de o parte, de clasa de cuvinte prin care sunt numite obiecte (lucruri) care au semne şi pe de alta, cuvinte prin care sunt numite caracteristici (semne), prin acestea denumindu-se semnele prin care sunt denumite obiectele (a se vedea Никитин, p. 21).

Extrem de numeroase şi variate sunt determinantele prin care se exprimă calitatea, cantitatea, demonstrativitatea, posesiunea, precum şi o serie de caracteristici-atribute: temporale, spaţiale, modale, cauzale, finale, instrumentale etc. La acestea, caracteristici de ordin denominativ, se mai adaugă numeroase caracteristici de ordin dinamic (a se compara: *câine deştept – câinele fugea; cal galopând – calul galopa; copil cuminte – copilul se joacă* etc.).

Dar ceea ce urmează a se sublinia este faptul că numeroasele caracteristici, atât statice, cât şi dinamice, pot fi prezentate nu numai la forma asertivă, ci şi la cea negativă (a se compara: *câinele latră – câinele nu latră; fasolele au fiert – fasolele n-au fiert; cal potcovit – cal nepotcovit; groapă adâncă – groapă neadâncă; text lizibil – text ilizibil* etc.).

De altfel, pare important a menţiona faptul că nuanţa privind opoziţia negativă nu este aceeaşi pentru toate tipurile de caracteristici. Nuanţa opusă celei asertive (negativitatea) diferă de la o clasă de determinante la alta, aceasta deosebindu-se şi prin indicele *demarcativ* special (a se compara: *Fasolele* ***nu sunt fierte*** *– fasole* ***ne****fierte; Calul* ***nu este potcovit*** *– Cal* ***ne****potcovit; Rana* ***n****-a fost tratată – Rană* ***ne****tratată; Mireasa* ***nu are zestre*** *– Mireasă* ***fără zestre***).

Este important că atragem atenţia asupra faptului că, în principiu, clasa substantivelor prin care este numită substanţialitatea, de regulă, nu dispun de formă negativă la adjective (e vorba, în principiu, de denumiri de lucruri, obiecte: *casă – *necasă; roată –*neroată; cămaşă – *necămaşă; mătură – *nemătură* etc.), acestea fiind singurele care având sens referenţial, reflectă nemijlocit denotatul.

Un loc special ocupă totuşi o serie de substantive prin care sunt numite noţiuni abstracte şi termeni de tipul: ***non****conformism,* ***non****contradicţie,* ***non****conformist,* ***non****sens,* ***non****existenţă,* ***non****valoare,* ***non****violenţă.*

După cum s-a menţionat, pentru a diferenţia şi sub aspect formal nuanţa opozitiv-negativă determinată de semnificaţia categorială a unităţii lexicale caracterizatoare se foloseşte particula-adverb [*nu*] pe lângă verbul la una din formele flective (*Marea* ***nu*** *se zbuciumă, Ploaia* ***n-a încetat****; Copilul* ***nu se joacă***); se foloseşte particula-afixală *ne-* pe lângă una din formele invariabile ale verbului numite şi moduri impersonale (de ex.: *cal neîmblânzit, moară neferecată,* ***Nemaifiind*** *trist*) unul din afixele negative (*ne-, in-, a-*) pe lângă adjective (de ex.: *observaţie* ***ne****fondată, situaţie* ***a****normală, text* ***i****lizibil*); prin conjuncţia coordonatoare negativă *nici* se îmbină propoziţii negative sau părţi negative ale propoziţiei (***Nici*** *pe Dracul să-l vezi,* ***nici*** *cruce să-ţi faci*); prin prepoziţia *fără* se leagă o caracteristică exprimată printr-un substantiv (de ex.: *sanie* ***fără*** *zurgălăi*). Nu este întâmplător faptul ca unii cercetători ţin să menţioneze că în unele lucrări opoziţia negativ-asertivă este extrem de mult lărgită, diferenţiindu-se numeroase şi variate tipuri de negaţii. F. de Saussure, de altfel, ţinea să sublinieze că în limbă

BDD-A6693 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:14 UTC)

negativ *Nu plânge!* echivalează ca sens cu enunțurile asertive: *Taci! Liniște-te.* Sau, de exemplu, enunțul *Nu mai este zăpadă* în anumite situații textuale poate să echivaleze cu enunțul asertiv: *Zăpada s-a evaporat/ a dispărut/ s-a topit.*

Pare a fi importantă utilizarea complinirilor-extensiuni (de fapt, cu ajutorul lor se și formează situația textuală respectivă), despre acestea vorbesc și varietățile privind tipurile de clasificări pe care le propun unii cercetători. În genere, atrage atenție asupra sa bogăția de mijloace privind exprimarea negației, aici unii autori incluzând și mijloacele de exprimare a diverselor opoziții paradigmatice ale categoriilor gramaticale adiacente cu care opoziția negativității corelează în diverse situații textuale. E vorba de modalitate, grade de comparație, semnificație orientativă a propoziției, intonație, temporalitate, cantitativitate, personalitate, semnificație categorială etc.

În parte, Barbu Berceanu, motivând modul de descriere a negației în corelație nemijlocită cu diversele categorii gramaticale prin faptul că a urmărit drept scop prezentarea categoriei logico-lingvistice a sistemului negațiilor în limba română, ține să sublinieze că „omul a avut întâi conștiința de logic, de adevărat, de real, de cunoscut, de realizat, de construit etc., fără care nu putea identifica – deși preexistau sau ar fi putut preexista – absurdul, falsul, irealul, necunoscutul, nerealizatul, neconstruitul etc.” [Berceanu, p. 13].

Referindu-se la definiția negației din *Enciclopedia filosofică* (vol. III) conform căreia negația este „act al gândirii, opus afirmației care unește doi termeni în raport de excludere”, Barbu Berceanu, face trimitere la Lucia Wald, care consideră că „trăsătura semantică distinctivă a negației conferă noțiunii o nuanță de concretizare sau de individualizare ca efect al faptului că negarea, contestarea sau opoziția se pot manifesta prin modalități și procedee diferite” [Lucia Wald, p. 173, apud Berceanu, p. 18].

Referindu-se la noțiunile opozabile (opozitive) ca, de exemplu, *adevărat* și *fals*, *verosimil* și *neverosimil*, *probabil* și *improbabil*, toate acestea corelându-se cu opoziția *negație – afirmație*, B. Berceanu ține să sublinieze că „distanța dintre *adevărat* și *fals* e, desigur, mai mare decât cea dintre *verosimil* și *neverosimil* sau dintre *probabil* și *improbabil*” [Berceanu, p. 19].

Printre altele, ceea ce urmează a se sublinia este faptul că ONA se manifestă la toate nivelele limbii variind de la un caz la altul, modificându-și tipul de opoziție. În scopul diferențierii acestora (a opozițiilor), variază și marcherul lor de manifestare. De exemplu, un verb opozitiv flectiv are drept indice demarcabil al opoziției negative particula-adverb „*nu*”, pe când un adjectiv sau un participiu – particula-afix sau afixoid „*ne-/ in-/ contra-/ anti-*”, iar un substantiv – prepoziția „*fără*” (a se compara: *Copilul* ***nu doarme****; Copil* ***nedezmierdat****; Mireasă* ***fără zestre****; Mireasă care* ***n-are zestre****; Copil ce* ***nu-i dezmierdat*** etc. Mai mult, în funcție de înțelesul cuvântului subordonat cu aceeași semnificație categorială în structuri opozitiv-negative pot avea valori opozitive diverse (a se compara: *copil neastâmpărat – cer nealbastru*). De altfel, după cum se relatează în lucrările reprezentanților sintaxei semantice în parte (a se vedea M. Nikitin), esențele limbii reflectate de conștiința omului și reprezentate prin vocabularul limbii naturale constau din două clase (categorii) de bază care se determină una prin alta. E vorba,

BDD-A6693 © 2013 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:14 UTC)

pe de o parte, de clasa de cuvinte prin care sunt numite obiecte (lucruri) care au semne şi, pe de alta, cuvinte prin care sunt numite caracteristici (semne), prin acestea denumindu-se semnele prin care sunt denumite obiectele (a se vedea Никитин, p. 21).

Extrem de numeroase şi variate sunt determinantele prin care se exprimă calitatea, cantitatea, demonstrativitatea, posesiunea, precum şi o serie de caracteristici-atribute: temporale, spaţiale, modale, cauzale, finale, instrumentale etc. La acestea, caracteristici de ordin denominativ, se mai adaugă numeroase caracteristici de ordin dinamic (a se compara: *câine deştept – câinele fugea; cal galopând – calul galopa; copil cuminte – copilul se joacă* etc.).

Dar ceea ce urmează a se sublinia este faptul că numeroasele caracteristici, atât statice, cât şi dinamice, pot fi prezentate nu numai la forma asertivă, ci şi la cea negativă (a se compara: *câinele latră – câinele nu latră; fasolele au fiert – fasolele n-au fiert; cal potcovit – cal nepotcovit; groapă adâncă – groapă neadâncă; text lizibil – text ilizibil* etc.).

De altfel, pare important a menţiona faptul că nuanţa privind opoziţia negativă nu este aceeaşi pentru toate tipurile de caracteristici. Nuanţa opusă celei asertive (negativitatea) diferă de la o clasă de determinante la alta, aceasta deosebindu-se şi prin indicele *demarcativ* special (a se compara: *Fasolele* ***nu sunt fierte*** *– fasole* ***ne****fierte; Calul* ***nu este potcovit*** *– Cal* ***ne****potcovit; Rana* ***n****-a fost tratată – Rană* ***ne****tratată; Mireasa* ***nu are zestre*** *– Mireasă* ***fără zestre***).

Este important să atragem atenţia asupra faptului că, în principiu, clasa substantivelor prin care este numită substanţialitatea, de regulă, nu dispun de formă negativă la adjective (e vorba, în principiu, de denumiri de lucruri, obiecte: *casă – *necasă; roată –*neroată; cămaşă – *necămaşă; mătură – *nemătură* etc.), acestea fiind singurele care având sens referenţial, reflectă nemijlocit denotatul.

Un loc special ocupă totuşi o serie de substantive prin care sunt numite noţiuni abstracte şi termeni de tipul: ***non****conformism,* ***non****contradicţie,* ***non****conformist,* ***non****sens,* ***non****existenţă,* ***non****valoare,* ***non****violenţă.*

După cum s-a menţionat, pentru a diferenţia şi sub aspect formal nuanţa opozitiv-negativă determinată de semnificaţia categorială a unităţii lexicale caracterizatoare se foloseşte particula-adverb [*nu*] pe lângă verbul la una din formele flective (*Marea* ***nu*** *se zbuciumă, Ploaia* ***n-a încetat****; Copilul* ***nu se joacă***); se foloseşte particula-afixală *ne-* pe lângă una din formele invariabile ale verbului numite şi moduri impersonale (de ex.: *cal neîmblânzit, moară neferecată,* ***Nemaifiind*** *trist*) unul din afixele negative (*ne-, in-, a-*) pe lângă adjective (de ex.: *observaţie* ***ne****fondată, situaţie* ***a****normală, text* ***i****lizibil*); prin conjuncţia coordonatoare negativă *nici* se îmbină propoziţii negative sau părţi negative ale propoziţiei (***Nici*** *pe Dracul să-l vezi,* ***nici*** *cruce să-ţi faci*); prin prepoziţia *fără* se leagă o caracteristică exprimată printr-un substantiv (de ex.: *sanie* ***fără*** *zurgălăi*). Nu este întâmplător faptul ca unii cercetători ţin să menţioneze că în unele lucrări opoziţia negativ-asertivă este extrem de mult lărgită, diferenţiindu-se numeroase şi variate tipuri de negaţii. F. de Saussure, de altfel, ţinea să sublinieze că în limbă nu există decât opoziţii, acestea într-un mod sau altul conţinând negaţie.

Printre altele, Barbu Berceanu, relatând că opoziţia obţinută cu ajutorul negaţiei este prea mult lărgită, la rândul său vine să propună mai multe tipuri de opoziţii negativ-asertive distingând o serie întreagă de asemenea tipuri de opoziţii: „principala

BDD-A6693 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:14 UTC)

împărțire a negațiilor cu valoare deopotrivă logică şi lingvistică, este împărțirea dintre negațiile formulate direct (cuvânt unic – de ex., *a nega* – sau sintagmă – n. *lexicale*) cele cu formă lingvistică proprie, distinctă de cea a conceptelor pozitive negate (n. *categorice*, n. *principiale* ori n. *formale*) şi negațiile fără formă lingvistică proprie, negații deduse din context (note incidentale)…" [Berceanu, p. 25-26].

La rândul lor, negațiile categorice pot fi împărțite, conform opiniei autorului:

– după conținut: n. care neagă formația lingvistică căreia i se alătură (n. proprie…), n. care redau antonimul acelei formații (n. *antonime*), note care, invers, îi neagă antonimul (…) deci având în realitate, un aspect pozitiv – şi n. de exclusivitate (…);

– după gradul lor de relativitate: note cu valoare proprie ori n. *suficiente*, n. *condiționate*, n. *de întărire* şi n. *explicative.*

– după valoarea lor gramaticală: n. negând predicația, având deci funcție sintactică proprie (n. *predicative*, n. *gramaticale* ori *totale*) cele din propoziție care nu au asemenea funcție (n. *nepredicative*, acestea împărțindu-se după părțile propoziției pe care le neagă: n. *nominale*, n. *atributive*, şi n. *completive*), n. ce răspund la întrebările interlocutorului (n. – *răspuns*), n. fără funcții sintactice (n. – *interjecții*) şi n. *comune*.

– după valoarea lor fonetică: n. *locuțiuni*, n. *cuvinte* şi n. *morfeme* (prefixe, sufixe, accente etc.).

– după criteriul topic: n. *antepuse*, incl. prefixe şi n. *postpuse*, incl. *sufixe*" [Berceanu, p. 26].

Teza cum că negația – elementul marcat al ONA – ar fi extrem de mult lărgit în unele lucrări, după cum relatează Barbu Berceanu, se datoreşte, în mare, faptului că marcherul negativității vine să schimbe de fiecare dată în mod radical tipul de opoziție, în dependență de o serie întreagă de factori de ordin semantic şi (sintactic) gramatical. De exemplu, în funcție de semantica şi/sau modul verbului elementul opozitiv negativ poate exprima:

– raporturi contradictorii (*Privighetoarea cântă. – Privighetoarea* ***nu cântă****; Elevul scrie. – Elevul* ***nu scrie****; Ceasul merge. – Ceasul* ***nu merge***);

– raporturi-lipsă (/ neexistență) (de ex.: *Vecinul era acasă. – Vecinul* ***nu era*** *acasă; Petrea este. – Petrea* ***nu este***);

– raporturi privative (/privație) (de ex.: *Cerşetorul avea destui bani. – Cerşetorul* ***nu avea*** *de loc bani; Vecinul dispune de mijloace. – Vecinul* ***nu dispune*** *de mijloace*);

– raporturi prohibitive (de ex.: *Ion strigă. – Ion,* ***nu striga****; Copilul plânge. – Copile,* ***nu plânge!***).

Elementele opozitiv-negative, sub aspect semantic, cresc sensibil pe contul antonimelor eteroradicale. Cu alte cuvinte, la numărul componentelor (/elementelor) negative sunt trecute elementele opozitive ale cuplurilor antonime formate de la alte radicale decât elementele asertive (de exemplu: *groapă* ***adâncă*** *– groapă* ***în față*** echivalentă cu *groapă* ***neadâncă****; plop* ***înalt*** *– plop* ***jos***, echivalent cu *plop* ***neînalt****; câine* ***blând*** *– câine* ***rău***, echivalent ca sens cu îmbinarea *câine* ***neblând***).

La apariția unei astfel de concepții au putut contribui cuplurile antonimice ale căror elemente opozitive, formal asertive, au sens negativ şi, invers, elementele opozitive formal negative care sub aspect semantic dispun de sens pozitiv. Este vorba

BDD-A6693 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:14 UTC)

de astfel de perechi opozitive ca, de exemplu, *carne* ***alterată*** *– carne* ***nealterată****; funcţionar* ***coruptibil*** *– funcţionar* ***necoruptibil****; copil* ***capricios*** *– copil* ***necapricios****; cetăţean* ***vinovat*** *– cetăţean* ***nevinovat*** etc.

S-a relatat *supra* că tipurile de opoziţii obţinute prin intermediul marcherului negativităţii, în funcţie de semnificaţia categorială, dar şi de înţelesul semantic al unităţii lexicale pe lângă care acesta este utilizat, diferă de la o situaţie textuală la alta: s-a menţionat, în parte, că particula-adverb „*nu*" este utilizată înaintea verbului, ca afixele „*ne-*", „*in-*" – pe lângă adjective şi participii, „*non*", „*fără*" – pe lângă substantive, „*nici*" – pe lângă unele componente omogene ale enunţului etc. Un loc specific printre mijloacele marcării negativităţii ocupă aşa-numitele substitute negative de tipul *nimeni, nimic, nicăieri, nicicum, niciodată* care cumulează, de regulă, câteva funcţii: îndeplinind funcţia de nume sau de adverb, nedispunând de semnificaţie referenţială, în diverse limbi, substitutul negativităţii se comportă în mod diferit în diverse limbi: în unele limbi ele îndeplinind funcţia de actant sau circumstant îşi asumă şi funcţia de operator al negativităţii propoziţiei, în altele – doar funcţia de actant sau circumstanţă. Şi, totuşi, particula-adverb „*nu*" este operatorul general de bază al negativităţii care poate fi utilizat nu numai pe lângă verbe, ci şi pe lângă orice element categorial al enunţului. *A plecat la piaţă* ***nu Ion****, ci fratele lui.* E vorba, în fond, de problema privind relaţiile tema-rematice ale enunţului ca în cazul dat, de problema aşa numitor propoziţii total-negative şi parţial-negative. A se compara: ***N-au venit*** *toţi. – Au venit* ***nu toţi***.

Un rol deosebit în atragerea asupra sa a indicelui demarcativ al negativităţii îndeplinesc adverbele de diferită orientare semnificativă. De exemplu, în enunţul *Carul lui* ***Nicolae nu merge repede*** nu se neagă acţiunea *a merge* în genere, se atrage doar atenţia că mişcarea carului ar fi grăbită. Sau, de exemplu, în enunţul *Nicolae* ***n-a venit*** *dimineaţă, ci după amiază* nu se neagă faptul că Nicolae ar fi venit în genere, ci că el a venit dimineaţa. Enunţurile în cauză pot apare cu valoare asertivă atât ca formă, cât şi ca sens. A se compara: *Carul lui Nicolae merge încet. Nicolae a venit după amiază, deşi intenţiona să vină dimineaţa.*

Printre acestea un loc deosebit ocupă adverbele de gradaţie care fac parte organică cu semantica verbului asemănându-se într-un fel cu gradele de comparaţie la adjective. A se compara: *Vasile se grăbeşte foarte tare./ Vasile nu se grăbeşte prea tare. – Vasile este foarte grăbit./ Vasile nu este foarte grăbit…* În alţi termeni s-ar putea spune că e vorba de actanţii şi circumstanţele care prin semantica lor conţin o nuanţă cantitativă.

De altfel, actanţii şi circumstanţele care în înţelesul lor semantic conţin o nuanţă cantitativă (de cantitate) sunt cel mai strâns legate de conţinutul verbului predicativ şi atrag asupra lor indicele demarcativ negativ când enunţul poartă aspect negativ. De exemplu, în enunţul ***Nu s-au întors*** *toţi de la război*, deşi indicele demarcativ *nu* stă înaintea verbului predicativ (*s-au întors*), actantul *toţi*, conţinând sensul de cantitate, atrage asupra sa operatorul negativităţii predicative, astfel că propoziţia dată poate fi etichetată şi drept asertivă (cf.: *Nu toţi s-au întors de la război*). A se compara de asemenea: *Nu se cultivă peste tot în Ucraina viţa de vie. – Viţa de vie se cultivă nu peste tot în Ucraina.* Aceasta se referă şi la alte circumstanţe (de ex.: *Elevul* ***nu învăţase bine*** *poezia; Lupul* ***nu fugea tare repede/ iute/ zorit***.

BDD-A6693 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:14 UTC)

Dar cu prefixul *non-* apar şi formaţiuni nu numai substantivale, ci şi adjectivale, ca, de exemplu, *nonbeligerant, noncomputaţional, nonfigurativ, nonreflexiv* etc.

De altfel, o serie de formaţiuni se pot construi cu diverse prefixe sau prefixoide negative, fiind împrumutate din izvoare diferite (de ex.: *inoportun, netransportabil, contraargument* etc.).

Uneori acestea devin chiar denumiri ale unor curente în ştiinţă (acestea pot fi împrumuturi şi nu formaţii cu prefix (/prefixoid) ca, de exemplu, *aglosie, agnosticism*, mai ales numeroşi termeni medicali. Aceasta s-ar explica prin faptul că prin astfel de termeni sunt denumite boli prin care se denotă nefuncţionarea unui organ, lipsa acestuia, ieşirea lui din funcţiune, acestea întrunite fiind printr-unul din termenii generalizatori: *anomalie, anormalitate, atrofie.*

E vorba de termeni medicinali ca, de exemplu: *anacuzie* – ʻpierderea auzuluiʼ/ ʻlipsa auzuluiʼ; *anodont* – ʻlipsit de dinţiʼ; *anandrie* – ʻneputinciozitate; *asparaghel* – ʻchelʼ; *anorexie* – ʻlipsit de poftă de mâncare; *anosmie* – cel ce şi-a pierdut senzaţia de miros etc.

Printre formaţiile cu afixe negative, un loc însemnat ocupă substantivele create de la verbele însoţite de operatorul negativităţii, prin substantivele date exprimându-se noţiuni abstracte mai vechi şi mai noi (de ex.: *neînţelegere < a nu înţelege; neîncredere < a nu crede; necurmare < a nu curma; necondiţionare < a nu condiţiona; nedefinire < a nu defini; nedeterminare < a nu determina* etc.).

Astfel că la semnificaţia substantivelor cu marcherul negativităţii, pe lângă sensul categorial (când este utilizat ca unitate lexicală cu valoare referenţială), se mai adaugă şi sensul opozitiv pe care-l capătă termenul marcat negativ în opoziţie cu termenul asertiv.

După cum s-a relatat *supra*, deşi la început opoziţia negativ-asertivă se mai simţea în unele cupluri negativ-asertive, mai târziu corelarea dintre contraelementele acestora se face mai puţin simţită, dispărând chiar, astfel că elementul cu indicele demarcativ devine un termen obişnuit (a se vedea, în parte, termenii medicinali, menţionaţi *supra*, prin care sunt denumite boli sau stări ale omului ce indică atrofierea sau ieşirea din funcţiune a unui organ al lui [tip: *anandrie, anosmie, anacuzie* etc.]).

Mai sus se atrăgea atenţie asupra faptului că diferenţierea diverselor tipuri de opoziţii negativ-asertive sunt marcate nu numai sub aspectul sensului, ci şi din perspectiva indicelui demarcativ. În parte, se relata că este utilizată particula-adverb [*nu*] înaintea formelor verbale, precum şi a diverselor tipuri de predicate, inclusiv a predicatelor nominale (de ex.: *Copilul **nu** râde; Copilul **nu** e vesel; Ciorba **nu** este fiartă*), înaintea formelor imperative verbale (de ex.. *Nu ţipa la copil! Nu călcaţi iarba! Nu bateţi animalele*), este utilizat unul din afixele negaţiei de tipul: *ne-, in-, a-, contra-* ş.a. pe lângă adjective sau adverbe, dintre ele, *ne-* utilizându-se şi pe lângă formele absolute ale verbului (de ex.: *animale neadăpate; copil neîngrijit; situaţie inoportună; text ilizibil; teză contradictorie* etc.); sunt folosite *fără* şi *non-* înaintea substantivelor cu funcţie determinativă (de ex.. *copii fără părinţi, nuntă fără muzică)…* Mai mult, diverşi indici demarcativi de orientare negativă sunt utilizaţi pentru diferenţierea funcţională a diferitor forme ale unităţii lexicale cu aceeaşi semnificaţie categorială (a se compara: *Cum **n**-oi mai fi pribeag… – **N**emaifiind pribeag de atunci înainte*…).

BDD-A6693 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:14 UTC)

Numărul tipurilor de opoziții obținute prin mijlocirea indicilor negativ-opozitivi creşte şi pe contul faptului că la opoziția negativă propriu-zisă se adaugă diversele nuanțe pe care le capătă contraelementul negativ marcat în urma îmbinării cu actanții şi circumstanțele aplicate predicatului respectiv, precum şi de la diversele semnificații ale opozițiilor paradigmatice ale diverselor categorii gramaticale adiacente. De aici şi încercările de a include negația şi aserțiunea ca elemente extreme ale categoriei modalității, ca negație cu diferite grade de intensitate, drept diverse modalități de respingere: refuzare, neacceptare, refuz, recuzare, blamare, neaprobare etc.

Citând din Enciclopedia filosofică (v. III) definiția negației drept „act al gândirii, opus afirmației care uneşte doi termeni în raport de excludere" (apud Berceanu, p. 14), subliniind totodată că trăsătura semantică distinctivă a negației conferă noțiunii o nuanță de concretizare sau de individualizare ca efect al faptului că negarea, contestarea sau opoziția se pot manifesta prin modalități şi procedee diferite" (Lucia Wald, p. 173, apud Berceanu, p. 18), relatăm totodată că „distanța dintre *adevărat* şi *fals* e, desigur, mai mare decât aceea dintr*e verosimil* şi *neverosimil* sau dintre *probabil* şi *improbabil*" [Berceanu, p. 1].

Nu mai vorbim despre faptul că în multe din lucrări numărul de tipuri de opoziții creşte pe contul corelării negației cu diverse semnificații ale opozițiilor paradigmatice ale diferitor categorii gramaticale adiacente, prin corelarea cu diferite modalități de respingere (refuzare, neacceptare, refuz, recuzare, blamare, neaprobare etc.). E vorba, în parte, de numeroase şi variate răspunsuri negative obținute prin mijloace diferite, inclusiv, prin multiple frazeologisme (a se vedea, în parte, op. cit., p. 47-48). După autorul citat ar fi vorba de forma de „pseudonegație" care „se realizează prin formulări gramatical nespecifice (*a face abstracție de, a lipsi [ori lipsit] de, a priva [ori privat] de, a sărăci [ori sărac] de*" etc. (op. cit., p. 77).

Mai mult, sensul de lipsă parțială care, după cum s-a relatat, poate fi redat şi prin intermediul indicilor negativității, după opinia lui B. Berceanu, se poate reprezenta de la caz la caz prin substantive ca *boală, criză, defect, hachiță, cusur, imperfecție* etc. şi „concretizate" aceste nume iau ca atribut numele obiectului la care se referă (la genitiv ori introdus prin *de*) sau adjectivul calității negate (*boala secolului, criza de poezie, cusurul meu, imperfecțiune juridică*); similar, lipsă totală ce numeşte de la caz la caz, *absență, goliciune, penurie, (absența mea, goliciunea spirituală, penurie de hârtie* etc.) (op. cit., p. 79).

Faptul că prin negație se exprimă lipsă, cuvintele cu acest sens, chiar unele caracteristici de tipul *chior, chel, olog, spân, şchiop* etc. (a se vedea tot acolo) sunt trecute de autorul citat la elementele opozitive negative, deşi elemente opozitive asertive ale unor astfel de caracteristici (**nechior, *nechel, *neolog, *nespân, *neşchiop*) nu sunt utilizate în limbă întrucât omosemele lor sunt stări (caracteristici) obişnuite ale omului. De exemplu, drept contraelement opozitiv al lui *chior* este de fapt orice om normal care vede (e o trăsătură obişnuită a unui om normal), sau, de pildă, drept element opozitiv (sub aspect semantic) al caracteristicii *chel* a unui bărbat ar fi determinarea oricărei persoane de genul masculin căruia îi creşte păr pe cap, trăsătură obişnuită etc.

BDD-A6693 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:14 UTC)

De fapt, pe lângă diferențierea tipurilor de opoziții negativ-asertive, determinate de nivelele denominatival-substantivale, atributiv-adjectivale, predicativ-verbale, acestea corelează cu o serie de forme opozitive paradigmatice ale diferitor categorii gramaticale (modalitate, temporalitate, gradație, trepte de comparație etc.), astfel că se obișnuiește a vorbi despre negație forte, slabă etc., negație incertă și restrictivă (a se vedea, în parte, op. citată, p. 80-81), de negație cu (de) aproximație, negație atenuată, negații graduante, negație cvasicompletă (op. cit., p. 82). Prin aceasta sunt depășite esențial cadrele opoziției negativ-asertive ale categoriei în cauză, aici incluzându-se multe din acele conținuturi-semnificații care într-un fel sau altul decurg sau sunt determinate de raportul contrariu sau contrastiv.

Dat fiind că ONA interferează toate nivelele limbii și forma negativă a predicatului, într-un mod sau altul, este corelată, ca și în situația predicatului asertiv cu diverșii actanți și circumstanțe ale enunțului, este foarte greu a determina limitele și variantele opoziției negativ-afirmative.

Întrucât aici intervine întru totul aspectul semantic, iar acesta poate fi redat prin cele mai diferite modalități, în definirea ONA dificultăți apar la fiecare pas: forma negativă a predicatului, într-un mod sau altul, este corelată, ca și în situația predicatului asertiv, cu toți actanții și circumstanțele enunțului.

Într-un dialog, drept răspuns negativ, în parte, pot fi folosite cele mai diferite mijloace. Drept indici demarcativi ai negativității, împreună cu elementele lexicale care prin formă și funcție se aseamănă cu diversele părți de vorbire (particule-adverbe, pronume negative, adverbe negative, prepoziții, conjuncții etc., ca de exemplu, *nu, ba, ba nu, nimeni, nimic, nicăieri, nicicum, fără, nici* etc. sunt utilizate cele mai variate mijloace inclusiv, multiple frazeologisme: *În niciun caz; La Paștele calului; Doamne ferește! Știi că-mi placi; Nici să nu te-aud; Las-o baltă; Vezi-ți de treabă* etc., etc. (Acestea sunt citate printre altele de Barbu Berceanu în op. cit., p. 47-48).

De altfel, chiar semnificația prin care este reprezentată denumirea nominativală a nihilării în genere este desecată în mai multe sensuri în conformitate cu textul conținutal respectiv. A se compara: *abolire, condamnare, denegare, dezaprobare, eliminare, evitare, interzicere, împiedicare, înlăturare, neacceptare, neaprobare, obiectare, omitere, oprire, privațiune, prohibiție, recuzare, refractare, refuzare, renegare, renunțare, reprehensiune, reprobațiune, repudiere, repulsie, reținere, sancționare, stigmatizare, suprimare* etc. După cum se poate constata, afară de sensul comun de „respingere" fiecare termen, pe lângă faptul că prin el se neagă ceva, se respinge, totodată, se invocă anumite obiecții prin care vorbitorul își confirmă părerea, își precizează poziția. În parte, prin substantivul *condamnare* pe lângă sensul de „nihilare" se mai redă și înțelesul de pedepsire, de osândire; la termenul *dezmințire* se mai adaugă și sensul de a se considera drept fals ceea ce s-a afirmat de conlocutor; la termenul *eliminare* – se plusează sensul de ʻa scoate', de ʻa îndepărta'; la substantivul interzicere – înțelesul de a opri pe cineva de la ceva; la noțiunea *neacceptare* – sensul de ʻa nu fi de acord cu ceva' etc.

De altfel, despre multiplele varietăți de ONA mărturisesc și substantivele cu prefix negativ create de la verbele însoțite de operatorul negativității, acestea exprimând noțiuni abstracte mai vechi și mai noi (de ex.: *neînțelegere* < *a nu înțelege; necredință* < *a nu crede*).

BDD-A6693 © 2013 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:14 UTC)

Astfel că semnificaţia opoziţiei negativităţii chiar în cadrul cuvintelor substantivale este determinată de sensul categorial al cuvântului însoţit de indicele demarcabil al contrarietăţii sau al contradictoriei (a se compara: *copil ce nu doarme – copil nedormit; sanie ce nu are zurgălăi – sanie fără zurgălăi*). Dar varietatea tipurilor de opoziţii va depinde în fond de faptul, dacă unitatea lexicală marcată prin indicele negativităţii va ţine funcţional de clasa cuvintelor determinante.

Vorba e că determinantul impune opoziţia negativităţii raportului de determinare (*Câinele **nu** latră/ **n**-a lătrat; Calul **nu** este potcovit, Cal **ne**potcovit; Mireasă ce **n**-are zestre, Mireasă **fără** zestre; Bolnavul **nici nu** bea, **nici nu** mănâncă* etc.). Cuvintele care sunt determinate, având semnificaţie referenţială pot obţine opoziţia negativ-afirmativă prin contrapunerea a înseşi cuvintelor opozitive respective (a se compara: ***ne**credinţă – credinţă, **ne**înţelegere – înţelegere, **in**fidelitate – fidelitate, **non**sens – sens, **contra**punere – opunere* etc.). Acestea conţinând concomitent atât înţeles referenţial, cât şi semnificaţie determinant-negativă (semnificaţia categorial-referenţială „alterată" de operatorul negativităţii) reprezintă noţiuni plurivalente ca, de altfel, şi multe cuvinte compuse în genere.

Mai mult, destul de complicate se dovedesc a fi contraelementele marcate prin indicele negativităţii ale cuvintelor complexe asertive (cf.: *credinţă în Buda – necredinţă în Buda*).

* * *

Înşirarea numeroaselor situaţii diferenţiatoare a tipurilor de ONA poate fi continuată, motivele fenomenului în cauză dovedindu-se a fi aceleaşi. Vorba e că opoziţia realizată cu diverşi indici de contrarietate şi de contradicţie se manifestă la toate nivelele limbii şi în funcţie de semnificaţia categorială a unităţii lexicale subordonate şi de înţelesul semantic al acesteia se modifică şi marcherul ei opozitiv, el variind de la un caz textual la altul.

Referinţe bibliografice

1. Ştefanov Gheorghe. *Negative Acts? //* Analele Universităţii Bucureşti (Logică şi Filozofie). Anul LIX, 2010.

2. Georgescu Stefan-Dominte. *Hegel despre negaţie şi contradicţie //* Probleme de logică, vol. XIII. Bucureşti, 2010.

3. Сусов И. П. *Семантическая структура предложения.* Tula, 1973.

4. Москальская О. И. *Грамматика текста.* Moscova, 1981.

5. Dominte Constantin. *Negaţia în limba română.* Bucureşti, 2003.

6. Дырул А. М. *Негативно-аффирмативные противопоставления.* Chişinău, 1986.

7. GALR – *Gramatica limbii române*, vol. I, II. Bucureşti, 2005.

8. Berceanu Barbu B. *Negaţia. Sistemul negaţiilor în limba română.* Bucureşti, 1999.

9. Никитин М. В. *Основы лингвистической теории значения.* Moscova, 1988.

10. Wald Lucia, Sluşanschi Dan. *Introducere în studiul limbii şi culturii indo-europene.* Bucureşti, 1987.

Institutul de Filologie
(Chişinău)

BDD-A6693 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:14 UTC)